

©Afbeelding CRA

BNSP Salon #2: Een minister van Ruimte?

Op donderdag 4 maart 2021 vond de tweede editie plaats van de BNSP Salon, een online debatavond over de vraag of Nederland een minister van Ruimte nodig heeft. Eind 2010 is het ministerie van VROM opgeheven. Minder regels en decentralisatie zouden leiden tot een efficiëntere ruimtelijke ordening, zo was de gedachte. Tien jaar later klinkt echter steeds vaker de roep om regie vanuit de rijksoverheid. Moet het ministerie van Ruimte terugkeren? Geiske Bouma, planoloog bij TNO, leidt het gesprek met vijf prominente panelleden.

De panelleden stellen zich voor

Hans Leeflang is voormalig directeur van het ministerie van VROM, ook wel bekend als grondlegger van de VINEX. Hij pleit ervoor om de ruimtelijke ordening op alle schaalniveaus te versterken, dus ook op nationaal niveau. De opgaven waar we voor staan vragen om een samenhangende lange-termijnbenadering en een vertaling daarvan in concrete, gebiedsgerichte projecten. Daarom moet er een facet-minister voor de leefomgeving komen. Daarnaast roept hij de overheden en de vakgemeenschap op om de samenleving centraal te stellen en niet de instituties. Het bruist van de vernieuwende lokale praktijken, die bijdragen aan de grote opgaven. Die verdienen veel meer aandacht en steun bij het opschalen.

Maarten Koning zit voor D66 in de gemeenteraad van Utrecht. Hij houdt zich onder andere bezig met stedelijke ontwikkeling en grondzaken. Hij mist de verbeeldingskracht in de huidige ruimtelijke ordening. Veel futuristische ideeën uit de jaren '60 zijn ondertussen werkelijkheid geworden. Denk aan het videobellen, de robotstofzuiger en de hologrammen uit de populaire tekenfilmserie 'The Jetsons'. Dat optimisme en geloof in de toekomst lijkt te zijn weggeëbd, terwijl de opgaven waar we voor staan dat juist hard nodig hebben. Hij roept de vakwereld daarom op om grootser en weidser te ontwerpen, met drastische oplossingen met een verdere tijdshorizon. Hiervoor is sterkere overheidssturing nodig dan we nu hebben, geen faciliteringsplanologie, maar stimuleringsplanologie.

Koos Seerden is directeur Rho Adviseurs en vertegenwoordigt in deze discussie het bedrijfsleven namens VNO/NCW. Hij benadrukt dat ook het bedrijfsleven behoefte heeft aan samenhangende lange termijnbenadering. Om te kunnen investeren in oplossingen voor de grote opgaven is visie en doorzettingskracht nodig. VNO/NCW pleit daarom voor een coördinerende minister van Ruimte. Hij vraagt daarbij speciale aandacht voor ruimtevragers die niet fijn of sexy zijn, maar wel noodzakelijk. Als we meer woningen willen bouwen, hebben we bijvoorbeeld ook betoncentrales nodig. Gemeentes en provincies duwen dat soort functies liever weg. Voor dat soort moeilijke afwegingen is nationale kracht nodig.

Rutger Schonis is lid van de Tweede Kamer bij D66. In zijn portefeuille zitten onder andere mobiliteit, openbaar vervoer en krimp. Hij ondervindt aan den lijve dat het onderwerp Ruimte niet aan tafel zit tijdens belangrijke discussies in de Trêveszaal. Veel dingen zijn nu lokaal belegd, zoals de regionale energie strategieën (RES). Dat leidt tot hele mooie participatieprocessen, maar er is geen eindverantwoordelijk democratisch orgaan. Als het op de uiteindelijke locatie van nieuwe windmolens of zonneparken aankomt begint het

vingerwijzen tussen de lokale overheden. Voor opgaven die iedereen nodig vindt, maar niemand in zijn achtertuin wil, zal de Rijksoverheid toch zijn spierballen moeten laten zien.

Jannemarie de Jonge is landschapsarchitect en Rijksadviseur voor de fysieke leefomgeving. Zij is voorstander van een minister van Ruimte, maar dat is volgens haar niet genoeg. Er is een cultuurverandering nodig. Er moet een gelijkwaardige samenwerking komen tussen Rijk en regio, tussen Rijksdepartementen onderling en tussen vakmensen en gebiedskenners. De splitsing van de Rijntakken in de gemeente Lingewaard is een goed voorbeeld van oer-Nederlandse planning. De kwaliteit van dit gebied beleef je op lokale schaal, maar je kunt van de gemeente niet vragen om de waterafvoer over de Rijntakken te verdelen, of om het rijksmonument Fort Pannerden en het natuurgebied Millingerwaard in hun grotere verband te bezien. Daarvoor is de kracht van samenwerking nodig en een Rijksoverheid die breed wil kijken. Dus ja, we hebben een toegewijde en toegeruste minister nodig die de regie kan voeren over de complexe ruimtelijke opgaves. Ook voor grensoverschrijdende opgaven is het Rijk een belangrijke schakel. Maar zonder een cultuur van echte samenwerking krijgt ook die weinig voor elkaar.

Debatronde 1: wat verwacht je van een minister van Ruimte? Welke rol moet er op nationale schaal gespeeld worden?

Koos Seerden benadrukt nogmaals dat het bedrijfsleven hoopt op een langetermijnvisie. Een minister van Ruimte moet duidelijkheid geven over wat er moet gebeuren. Op het moment dat het Rijk vaststelt dat er 10.000 woningen gebouwd moeten worden, kan op een lager niveau worden bedacht hoe we dat dan gaan doen. Daarnaast hoopt Seerden dat er met die minister ook weer de nodige kennis en kunde wordt opgebouwd en dat de minister in staat is om geldstromen te bundelen. Kennis, kunde, geld en duidelijkheid zorgen ervoor dat we dingen voor elkaar kunnen krijgen.

Rutger Schonis is niet van mening dat er een groot ministerie moet worden opgetuigd, maar hij ziet wel duidelijk de meerwaarde van een persoon die verschillende opgaven met elkaar kan verbinden en kennis en kunde kan bundelen. Hij werpt de knuppel in het hoenderhok door te stellen dat de nieuwe Omgevingswet wat hem betreft niet nodig is, omdat hij ziet hoe gemeentes daar nu al mee worstelen.

Jannemarie de Jonge vindt dat de minister van Ruimte op het interdepartementale speelveld moet optreden als een gezaghebbende spelverdeler. Hij of zij moet kunnen overtuigen dat het slimmer en goedkoper is om dingen op elkaar af te stemmen. Die dubbele doelstellingen moeten vervolgens op hoofdlijnen in nationaal beleid worden vertaald, gekoppeld aan een uitvoeringsprogramma en een budget. Het moet een stapje verder gaan dan de NOVI. De Jonge verwacht dat er nog wel een NOVEX komt.

Hans Leeflang noemt de Haagse politiek een patatfrietsnijder: elk departement heeft zijn eigen autonomie. Het vraagt heel veel om al die sectoren bij elkaar te brengen. Die dubbele doelstellingen moet je dus vertalen in wetten en regelgeving, maar ook om investeringen. De minister van Ruimte moet daar echt invloed op hebben en niet alleen maar kunnen meepraten. Volgens Leeflang is de nieuwe Omgevingswet daarbij onontbeerlijk.

Rutger Schonis is het wel met Hans Leeflang eens dat er een facetminister moet komen om de grote opgaven te tackelen en dat die daar ook een pot met geld bij moet krijgen. Hij is het er niet mee eens dat je daar een nieuwe wet bij nodig hebt. Als we snel willen bouwen, moeten we niet eerst een nieuwe wet maken, want dan gaan de gemeentes en provincies eerst afwachten hoe die er precies uit komt te zien in plaats van hun tijd en energie te steken in de uitvoering van de wet.

Koos Seerden voegt daaraan toe dat het niet slim is als je op 350 plekken het zelfde wiel moet gaan uitvinden om die ingewikkelde ruimtelijke afwegingen te maken. De benodigde kennis en de visie zijn daarvoor lang niet altijd aanwezig. Er is dus behoefte aan een gedeelde visie van waar we naartoe willen, van hoe we dat voor elkaar kunnen krijgen en hoe dat wordt uitgevoerd. Op het moment dat er een duidelijke opgave ligt, kunt je dat best overlaten aan de lokale en regionale schaal.

Maarten Koning merkt dat de jongere generaties zich niet vertegenwoordigd voelen in de manier waarop wij aan de grote opgaven werken. De opgaven zijn enorm en de stappen die nu gezet worden zijn te klein. Den Haag zou daarom de ambitie en de slagkracht moeten vergroten. Er moet gebudgetteerd worden op meervoudige opgaven, want veel van de opgaven kunnen heel goed gecombineerd worden. Denk aan bossen en windturbines. Den Haag moet die opgaven samen aan een gebied toewijzen.

Jannemarie de Jonge beaamt dat er gebieden zijn van nationaal belang, waar het Rijk uitspraken over zou moeten durven doen. Het was bijvoorbeeld erg handig geweest als het Rijk de Veluwe had aangewezen als waardevol gebied, met bijbehorende regelgeving over wat daar wel en niet mag. Op die manier creëert het Rijk een gelijk speelveld voor alle betrokken overheden. Nu weten de wethouders vaak niet waar ze aan toe zijn. Als zij geen zonneveld op de Veluwe aanleggen doen de burens het wel.

Rutger Schonis zou willen dat het oude netwerk van VROM-inspecteurs weer in ere wordt hersteld. Die informeerden het ministerie over wat er echt in de regio's speelde. Op dit moment wordt er in de Tweede Kamer te veel op de actualiteiten ingespeeld.

Hans Leeflang vindt dat de minister van Ruimte goed moet luisteren naar de mede-overheden. De VNG en het IPO hebben bijvoorbeeld pas een pamflet geschreven over groen herstel. Daarin vragen zij Den Haag om grensoverschrijdend gebiedsgericht werk mogelijk te maken. De minister van Ruimte zou dat soort geluiden moeten verbinden aan het kabinetsakkoord en aan de Omgevingswet.

Debatronde 2: Ruimte is van nationaal belang. Wat zijn de opgaven die opgepakt moeten worden?

Hans Leeflang denkt bij opgaven van nationaal belang als eerste aan groenherstel, klimaatverandering en biodiversiteit, maar eigenlijk zijn dat internationale opgaven. Op het ministerie van Ruimte moet de kaart van Nederland hangen, maar ook de kaart van Noordwest Europa. Daarnaast maakt Leeflang zich ernstige zorgen over de ruimtelijke ordening van de Noordzee. Daar is weinig aandacht voor, terwijl daar dezelfde problemen met klimaat en biodiversiteit spelen. Hetzelfde geldt voor het luchtruim.

Maarten Koning maakt onderscheid tussen opgaven die echt vanuit het Rijk moeten worden aangepakt en opgaven waarbij het Rijk vooral stimuleringsplanologie moet toepassen. Opgaven in de eerste categorie zijn onder andere bodemdaling, waterveiligheid en de coördinatie van energieopwekking. Zaken als woningbouw vallen volgens Koning binnen de tweede categorie. Om ervoor te zorgen dat er voor 2030 een miljoen nieuwe woningen gebouwd worden, zal het Rijk plekken moeten aanwijzen.

Koos Seerden vindt het raar dat de grote en urgente opgaven bij de gemeentes zijn neergelegd. Gemeentes moeten bijvoorbeeld bepalen waar de windmolens en zonneparken gaan landen. Dat leidt tot grote problemen en uitstelgedrag. Daarom moet de minister van Ruimte niet alleen bepalen wat er moet gebeuren, maar in hoofdlijnen ook waar dat moet gebeuren. Daarnaast constateert hij dat er op dit moment te weinig professionals zijn om de grote opgaven aan te pakken en de nieuwe Omgevingswet te implementeren.

Adviesbureaus hebben het zo druk dat ze vaker nee zeggen tegen een uitvraag dan dat ze erop ingaan. Dat wordt de komende jaren alleen maar erger, volgens Seerden.

Jannemarie de Jonge haakt daarop aan door te zeggen dat we een been bij te trekken hebben als het gaat om een lange termijnvisie. De WUR heeft een visie gemaakt voor Nederland in 2120. We zouden die moeten uitbreiden met een netwerklaag, met daarin naast mobiliteit ook het energienetwerk, data en de ondergrondse infrastructuur. Het Deltaprogramma was een goede oefening in adaptieve planning. Dat soort visies moeten we veel meer omarmen, want nu zit de energie vooral in crisisbeheersing. De Jonge schrikt soms van de armoede op het gebied van kennis en visie op rijksniveau, maar kennis moet op elk schaalniveau worden versterkt.

Maarten Koning vult aan dat gemeentes hierin ongelijk zijn geëquipeerd. Kleine gemeentes hebben het veel moeilijker dan grotere, terwijl er exact hetzelfde van ze wordt verwacht. Koning pleit daarom voor het verder opschalen van gemeentes. Ook provincies die goed geboerd hebben door de verkoop van hun energiebedrijven hebben een voorsprong op andere provincies. Die scheefgroei zou moeten worden bijgestuurd vanuit het Rijk.

Hans Leeflang ziet zelfs bij de rijke provincies kaalslag op het gebied van het verbindende vermogen op de lange termijn. Gelukkig zijn er op nationaal niveau nog een aantal aanknopingspunten, zoals het RIVM, KNMI, Deltares en TNO. Het is de kunst om de kennis die daar aanwezig is te verbinden met het Haagse beleid, maar ook beschikbaar te maken voor provincies en gemeentes.

Rutger Schonis ziet de braindrain ook in de manier waarop het Rijk communiceert over grote infrastructurele werken. Kostenbesparingen hebben geleid tot vermindering van kwaliteit van processen. We moeten volgens hem eerst het systeem dat we hebben op orde brengen, voordat we een nieuwe omgevingswet gaan invoeren.

Koos Seerden merkt op dat de adviesbureaus hun kennis al bundelen, omdat de individuele bureaus te klein zijn om de kennis op te bouwen die nodig is voor de Omgevingswet en voor de vertaling van RES naar ruimte. Om die samenwerking mogelijk te maken, moest eerst veel moeite gedaan worden om de aanbestedingsregels te omzeilen. Want als alle bureaus samen iets nieuws uitvinden, kunnen ze niet in concurrentie uitvragen. De overheid zou op dit vlak beter met het bedrijfsleven moeten samenwerken om een goede opdrachtgever te kunnen zijn.

Hans Leeflang is het ermee eens dat opdrachtgeverschap vanuit de inhoud georganiseerd moet worden, om te beginnen bij het Rijk maar ook bij de provincies en de gemeentes. Het waterdomein is volgens Leeflang een inspirerend voorbeeld van de samenwerking tussen verschillende instanties. Zo zou het volgens Leeflang voor alle grote opgaven georganiseerd moeten worden. Daar horen de kennisinstituten zeker ook bij.

Geiske Bouma rondt het debat af met een beknopte samenvatting. Iedereen lijkt het erover eens dat een minister van Ruimte nodig is. Samenwerking is daarbij cruciaal. Het gaat dan om interdepartementale samenwerking, maar ook om samenwerking tussen verschillende overheden en met het bedrijfsleven. Ze eindigt met een oproep aan de vakwereld en aan toekomstige vakgenoten om zich in te zetten voor de broodnodige visie en kennisontwikkeling op het gebied van de grote opgaven waar we voor staan.

Verslag: Sofia Opfer